

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Nederlandse staatkunde: Een elementaire inleiding

Napel, H.-M. ten

Citation

Napel, H. -M. ten. (1991). Boekbespreking van: Nederlandse staatkunde: Een elementaire inleiding. *Acta Politica*, 26: 1991(4), 485-488. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3449923>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3449923>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Appendix

Bivariate correlations (1965-1971)

	ODAAVG	ODACHNG	PARTLEFT	STRRIGHT	GDPCHNG
ODACHNG	-.14				
PARTLEFT	-.22	-.11			
STRRIGHT	.08	-.77	.10		
GDPCHNG	-.14	.21	-.25	-.28	
EXPORTCH	.19	.15	.14	-.05	-.82

Bivariate correlations (1972-1978)

	ODAAVG	ODACHNG	PARTLEFT	STRRIGHT	GDPCHNG
ODACHNG	.60				
PARTLEFT	.13	.51			
STRRIGHT	-.48	-.51	-.41		
GDPCHNG	.02	.21	.37	-.39	
EXPORTCH	-.20	-.25	-.44	.18	-.71

Bivariate correlations (1979-1985)

	ODAAVG	ODACHNG	PARTLEFT	STRRIGHT	GDPCHNG
ODACHNG	-.16				
PARTLEFT	-.51	.62			
STRRIGHT	-.44	-.13	-.16		
GDPCHNG	-.26	.31	.23	.21	
EXPORTCH	.24	.14	.02	-.16	.32

Multiple regression analyses (all variables included)

	1965-71	1972-78	1979-85	1965-85
<i>Independent variables</i>				
GDPCHNG	.15/.14	-.59/-.20	-.09/.17	-.36/.44
PARTLEFT	-.30/-.00	-.19/.34	-.57*/.57	-.70**/-.07
STRRIGHT	.24/-.63*	-.68*/-.42	-.48/-.07	-.44*/-.60**
EXPORTCH	.16/.46	-.58/-.17	.21/.06	-.32/.10
R ²	.13/.64	.40/.38	.58/.42	.71/.60

Note: * = significant at the .10 level

** = significant at the .05 level

Boekbesprekingen

J.W. van Deth en P.A. Schuszler (red.), **Nederlandse staatkunde. Een elementaire inleiding**. Coutinho, Muiderberg 1990.

Het is een aan Nederlandse universiteiten en andere instellingen van hoger onderwijs de laatste tijd veelgehoorde klacht, dat de kennis op het gebied van de staatsinrichting onder eerstejaars studenten te wensen overlaat. Voor enkele medewerkers van de vakgroepen politicologie en recht van de Universiteit Twente is deze situatie aanleiding geweest het hier te bespreken boek *Nederlandse staatkunde. Een elementaire inleiding* samen te stellen. Het boek vormt het eerste deel van een serie Nieuwe didactiek voor bestuur en politiek, onder redactie van J.W. van Deth, M.H. Leijenaar en J.C.P.M. Vis. Het is verkrijgbaar in combinatie met het zogeheten COO-programma staatkunde (de afkorting 'COO' staat voor computerondersteund onderwijs), dat studenten in de gelegenheid wil stellen de stof uit het boek zelfstandig te oefenen, te repeteren en toe te passen aan de hand van de gang van zaken rond de totstandkoming van de begin 1990 in werking getreden Tabakswet. Ook over dit COO-programma zullen hieronder enkele opmerkingen worden gemaakt.

Nederlandse staatkunde. Een elementaire inleiding heeft, zoals uit het bovenstaande reeds min of meer kan worden afgeleid, een betrekkelijk bescheiden doelstelling, te weten het behandelen van de meest elementaire beginselen van het Nederlandse politieke bestel. Het boek bestaat uit drie delen. In het eerste deel komen verschillende typering van dit bestel en zijn geschiedenis aan de orde en wordt een aantal belangrijke staatkundige begrippen geïntroduceerd. Dit deel bestaat uit twee hoofdstukken, beide van de hand van Van Deth. Het tweede deel van het boek belicht verschillende aspecten van de staatsinrichting op rijksniveau. Het bevat hoofdstukken van diverse auteurs, over achtereenvolgens de constitutionele monarchie, de parlementaire democratie, overige actoren (Raad van State, Algemene Rekenkamer, adviesorganen en maatschappelijke organisaties) en de gang van een wetsontwerp. In het derde en laatste deel wordt in twee afzonderlijke hoofdstukken informatie gegeven over het lokaal bestuur en de organisatie van de rechterlijke macht. Daarna volgen nog enkele bijlagen, waaronder een beknopte handleiding voor het zoeken naar kamerstukken, de kamerstukken be-

treffende de Tabakswet en de Nederlandse Grondwet. Zo nuttig als de eerste twee bijlagen (zelf los van de COO-cursus) zijn, zo overbodig lijkt de opname van de Grondwet, die niettemin 19 bladzijden in beslag neemt. Men mag er toch van uitgaan, dat studenten over de tekst hiervan beschikken of althans weten hoe zij er aan kunnen komen. In het boek wordt bovendien regelmatig ook naar andere regelgeving verwezen, die niet is opgenomen. Maar dit terzijde, evenals het feit dat het notenapparaat in verschillende hoofdstukken tamelijk willekeurig aandoet (regelmatig wordt naar minder gezaghebbende literatuur, soms – zoals op p. 85 – zelfs naar krant artikelen verwezen, terwijl anderzijds verwijzingen naar standaardwerken nogal eens achterwege blijven) en het ontbreken van een trefwoordenregister en informatie over redacteurs en medewerkers (behalve dan dat zij verbonden zijn aan de Universiteit Twente en de Katholieke Universiteit Nijmegen).

Men kan een zekere bewondering hebben voor de beperkingen die de auteurs zich hebben opgelegd, hetgeen ertoe heeft geleid dat de hoofdtekst van het boek minder dan 150 bladzijden telt. De auteurs zijn er bovendien in geslaagd, bij het schrijven van de verschillende hoofdstukken hun doelgroep voortdurend voor ogen te houden. De behandeling van de stof vindt over het algemeen op een overzichtelijke wijze plaats en is in toegankelijke taal geschreven. Mede hierdoor is het COO-programma, dat eveneens een logische – zij het enigszins gekunstelde: getracht is namelijk de *gehele* in het boek behandelde stof nog eens door te lopen aan de hand van de verschillende fasen in het Nederlandse wetgevingsproces – opbouw kent, goed te maken. Het aantal onnauwkeurigheden valt bovendien mee, waardoor de betrouwbaarheid van de geboden informatie redelijk groot is (een voorbeeld van een storende slordigheid is het herhaald gebruik van de term 'incomptabiliteiten' in plaats van de in artikel 57 Grondwet bedoelde 'incompatibiliteiten' op p. 81).

De beperkte omvang van het boek heeft evenwel ook een schaduwzijde. Verscheidene in het kader van het onderwerp relevante, thema's blijven hierdoor onderbelicht. Een voorbeeld is de politieke participatie van de burger (anders dan via de uitoefening van zijn actieve en passieve kiesrecht). Een ander voorbeeld is het ambtelijk apparaat. In hoofdstuk 3 wordt in feite nog uitgebreid stilgestaan bij de erfopvolging en het Kabinet van de Koning dan bij de departementen, terwijl pas in hoofdstuk 7 over het lokaal bestuur – en dan nog tamelijk terloops – wordt gerefereerd aan de term 'vierde macht'. Ook het juridisch beleidsinstrumentarium van de overheid (anders dan de door de terugtrekking van de wetgever beduidend minder belangrijk geworden wet in formele zin) krijgt niet de aandacht die het verdient, evenmin als de financiële zijde van het bestuur (op de weer wat erg uitgebreide paragraaf over de Algemene Rekenkamer na), de verschillende visies op de reikwijdte van de ministeriële verantwoordelijkheid (afgezien hiervan blijven overigens op pp. 65-66 en pp. 73-75 respectievelijk de eigen politieke verantwoordelijkheid van de staatssecretaris en de verantwoordelijkheid van de minister voor zijn eigen handelen onderbelicht), de staatkundige en bestuurlijke hervormingsproblematiek (toch een didactisch hulpmiddel bij uitstek om studenten de werking van het bestaande systeem uit te leggen) en de grondrechten (in hoofd-

stuk 8 afgedaan in minder dan twee bladzijden). De meeste verwondering wekt echter het nagenoeg geheel ontbreken van verwijzingen naar de gestaag voortschrijdende internationalisering van het Nederlandse politieke en constitutionele bestel (het Europese Hof voor de Rechten van de Mens, dat in verband met de Benthem-zaak op p. 153 wordt genoemd, krijgt verder geen speciale introductie). Zelfs het enkele feit dat Nederland lid is van bij voorbeeld de EG valt zodoende uit het boek niet op te maken.

Een volgend kritiekpunt betreft de onderschatting van het belang van kennis van de geschiedenis van de staatsinstellingen in het algemeen, en die van de parlementaire geschiedenis in het bijzonder, voor een goed begrip van de werking van het huidige bestel, die in zekere mate uit het boek spreekt. Typerend in dit verband is wat Van Deth opmerkt in de inleiding op het (historische) tweede hoofdstuk. Hij erkent daar weliswaar dat 'enige' kennis van de historische ontwikkeling van het bestel gewenst is voor inzicht in de regels van het ongeschreven staatsrecht en de politieke gewoonten, maar voegt hier direct aan toe dat 'het belang van historische kennis ook weer niet moet worden overschat. Staatskunde is niet identiek aan het schrijven van parlementaire geschiedenis, of het werpen van een nieuw licht op de controverse tussen de opstellers van de Grondwet van 1814. Historische aspecten zijn hier alleen relevant als ze bijdragen tot een beter begrip van de actuele politieke en constitutionele verhoudingen. Gelet op deze doelstelling zal dit hoofdstuk niet bestaan uit het geven van een dorre opsomming van namen, titels en jaartallen, of het presenteren van een overzicht van alle wijzigingen van de Grondwet' (p. 33). Deze beperkte, tamelijk instrumentele visie op de geschiedwetenschap is des te meer te betreuren, omdat een gedegen kennis van de historische achtergronden van het stelsel (aankomende) politicologen en bestuurskundigen kan behoeden tegen het gevaar van a-historische theorieën en benaderingen, en hen beter in staat stelt recente gebeurtenissen en ontwikkelingen in politiek en samenleving te duiden.

Ten slotte dit. Hoewel het boek, zoals gesteld, een betrekkelijk bescheiden doelstelling kent, wekt het in zeker opzicht toch nog hogere verwachtingen dan het uiteindelijk weet waar te maken. In het voorwoord staat te lezen: 'In het project Staatskunde zijn twee beschouwingswijzen met elkaar verweven. Met een juridische optiek wordt aandacht geschonken aan de formele structuur en de daaraan ten grondslag liggende normen van het bestel. Met een politicologische invalshoek wordt het feitelijk functioneren van het bestel belicht. Op die manier is een multidisciplinaire benadering van politiek en openbaar bestuur ontstaan, die zich onderscheidt van een meer traditionele aanpak, zonder dat daarbij de specifieke bijdrage van de juridische en politieke wetenschappen uit het zicht verdwijnen' (p. 5). Deze potentieel vruchtbare benadering, die tot op zekere hoogte bij voorbeeld ook ten grondslag ligt aan het onderdeel Staatskunde uit de juridische propedeuse in Leiden, en de in 1987 door H. van Maarseveen in dit tijdschrift gedane oproep tot het bedrijven van rechtspolitologie, komt in het boek echter onvoldoende uit de verf. In feite is er noch veel 'echt' staatsrecht, noch veel 'echte' politicologie in te vinden, noch ook blijkt het aantrekken van zowel juristen als politicologen en bestuurskundigen als auteurs op zich, een vol-

doende garantie te vormen voor de door de samenstellers beoogde multidisciplinaire benadering. Het accent in het boek ligt, een enkel hoofdstuk uitgezonderd, onmiskenbaar op een beschrijving van de formele staatsinrichting, terwijl in de multiple choice-vragen uit het COO-programma (noodgedwongen?) overwegend elementaire politieke feitenkennis wordt getoetst. Een gevolg hiervan is, dat *Nederlandse staatkunde. Een elementaire inleiding* zal hebben te concurreren met de talrijke andere leerboeken staatsinrichting die reeds op de markt zijn. Gelet op de eerdergenoemde verdiensten van het boek en de aanwezigheid van het COO-programma, moet het in die concurrentieslag echter zeker niet bij voorbaat kansloos worden geacht.

H.M. ten Napel

A.E. Pijpers, **The Vicissitudes of European Political Cooperation; Towards a Realist interpretation of the EC's collective diplomacy.** Proefschrift, Leiden, 1990.

A. Pijpers, E. Regelsberger, W. Wessels (red.), **Die Europäische Politische Zusammenarbeit in den achtziger Jahren; Eine gemeinsame Aussenpolitik für Westeuropa?** Bonn, Europa Union Verlag, 1989.

'They could if they would, but they don't so they won't'. Dit had het motto kunnen zijn van het proefschrift over de buitenlandse politiek van de Europese Gemeenschap, waarop A.E. Pijpers in het voorjaar van 1990 promoveerde. Het doel van zijn onderzoek is te bewijzen dat, om de Europese Politieke Samenwerking (EPS) te verklaren, het niet nodig is een aparte politicologische theorie te ontwikkelen: voor de verklaring van het ontstaan, de ontwikkeling, het succes en het falen van de EPS, en mogelijk ook voor de voorspelling van het verdere verloop, is het aloude model van het Realisme toereikend.

Het boek bestaat uit twee delen, een theoretisch eerste deel en een tweede, waarin de geschiedenis van de EPS en enige beschrijvingen van EPS-acties worden gepresenteerd. Het theoretisch deel is wat curieus, omdat de auteur na een bespreking van de voornaamste beginselen van het Realisme en het Functionalisme (als verzamelnaam voor neofunctionalisme en trans-nationalisme) de overwinning reeds toekent aan het Realisme, nog voor er toetsing aan het empirisch materiaal is geweest. Men zou toch verwachten, dat bij een vergelijking van de verklarende waarde van verschillende theorieën het empirisch materiaal op de verschillende ontleedtafels wordt gelegd, waarna een analyse volgt. Pas op grond van de empirische bevindingen kan er dan geoordeeld worden over de kracht van elke theorie.

De argumentatie welke theorie wint wordt echter al in het eerste deel gegeven. Pijpers gebruikt de empirische hoofdstukken in deel twee louter om de verklarende kracht van het Realistische gedachtegoed te adstrueren. Het zij toegegeven dat de auteur dit niet verheelt, per slot van rekening heeft het boek als

ondertitel 'Towards a Realist interpretation of the EC's collective diplomacy'. Daarbij zijn de vele argumenten die hij aandraagt in zijn rondgang langs de Functionalistische benaderingen, waarom er ondanks vele goede vondsten toch geen conceptueel bevredigend geheel ter verklaring van de EPS uit het Functionalisme te construeren is, wel overtuigend. Opvallend is dat Pijpers ter illustratie van zijn stelling op p. 85 ook de theoretici Weiler en Wessels aanhaalt, die wél op zoek zijn naar een theorie waar die vele goede vondsten in verwerkt zijn. Hun werk (dat naar hun eigen zeggen nog niet veel heeft opgeleverd) is onder andere gepubliceerd in de Duitstalige bundel waarvan Pijpers mederedacteur is!

Het Realistische model van Pijpers is geen systematisch uitgewerkte theorie. Op verschillende plaatsen in het boek komt de lezer lijstjes 'principes', 'karakteristieken' en 'gedachtengangen' tegen. Zo worden er vanaf p. 27 zeven principes beschreven die het Realisme kenmerken: 1. de structuur van het internationale politieke systeem is anarchistisch; 2. staten zijn de voornaamste actoren; 3. staten kunnen worden beschouwd als unitaire actoren; 4. veiligheid is het meest dominante nationale belang; 5. machtspolitiek en het machtsevenwicht zijn relevant; 6. buitenlands beleid wordt meer beïnvloed door het internationale systeem dan door binnenlandse factoren; 7. er is een hiërarchie in internationale vraagstukken, waarbij veiligheid bovenaan staat. Op p. 96 wordt dit herhaald, zij het dat het derde punt nu niet meer tot de karakteristieken wordt gerekend, omdat het in punt twee is opgenomen. Uitgewerkt naar de EPS wordt dit (p. 245):

'1. West-Europa bevindt zich in een overwegend anarchistisch, onveilig internationaal-politiek bestel; 2. de lidstaten van de EG moeten derhalve zorg dragen voor hun veiligheid en hun politiek-strategische positie; 3. dat gebeurt primair door, in bondgenootschap met de Verenigde Staten, een tegenwicht te bieden aan de militaire macht van de Sovjetunie; 4. het aldus gecreëerde machtsevenwicht is van vitaal belang voor de Westeuropese veiligheid; 5. door middel van de EPS proberen de Twaalf diverse specifieke Europese belangen in de wereld te bevorderen – zoals de beheersing van crises en conflicten in nabije regio's; scheppen van een geschikt politiek kader voor economische samenwerking tussen de EG en derde landen (annex internationale organisaties); of bevorderen van mensenrechten – maar zodanig dat het machtsevenwicht tussen Oost en West zo goed mogelijk bewaard blijft, of althans geen ernstige schade wordt toegebracht; 6. dit laatste wordt gerealiseerd door vooralsnog zelf af te zien van de formatie van een onafhankelijke Europese politieke en militaire unie (ook al is daarvoor wel het economisch, militair-technische en demografische potentieel aanwezig); 7. door een actieve bijdrage te leveren aan een goede verstandhouding met Oost-Europa, met inachtneming van de aanzienlijke Duitse belangen bij zo'n verstandhouding; en door 8. het Amerikaanse beleid in vooral de Derde Wereld bij te sturen, dat een risico zou kunnen opleveren voor de stabiliteit van Oost-Westverhoudingen, met inachtneming van het grote belang van een goede transatlantische verstandhouding.'

De prikkelende stelling dat het 'te weinig, te laat' dat de EPS nogal eens verweten wordt, niet voortkomt uit de onmacht van de lidstaten om hun soevereine stokpaardjes op stal te laten, maar uit voorzichtig en welbewust manoeuvreren